УДК 811.111’25’276.6: 62

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДВОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ПІДМОВИ ЦИФРОВОГО ВІДЕОМОНТАЖУ

Хавкіна О.М., к. філол. н., доцент

Запорізький національний технічний університет

Стаття присвячена з’ясуванню особливостей перекладу двокомпонентних терміноодиниць галузі цифрового відеомонтажу. Розглядаються перекладацькі моделі, пропонуються та обґрунтовуються варіанти перекладу англійських термінів-словосполучень підмови цифрового відеомонтажу засобами української мови.

Ключові слова: цифровий відеомонтаж, термін-словосполучення, модель, підмова, переклад.

Хавкіна О.М. ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ДВУХКОМПОНЕНТНЫХ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИХ СЛОВОСОЧЕТАНИЙ ПОДЪЯЗЫКА ЦИФРОВОГО ВИДЕОМОНТАЖА / Запорожский национальный технический университет, Украина

Статья посвящена выяснению специфики перевода двухкомпонентных терминоединиц сферы цифрового видеомонтажа. Рассматриваются переводческие модели, предлагаются и объясняются варианты перевода английских терминов-словосочетаний подъязыка цифрового видеомонтажа средствами украинского языка.

Ключевые слова: цифровой видеомонтаж, термин-словосочетание, модель, подъязык, перевод.

Khavkina H.M. THE PECULIARITIES OF TRANSLATING OF TWO-WORD TERMS IN DIGITAL VIDEO EDITING FIELD / Zaporizhzhya National Technical University, Ukraine.

The article considers the peculiarities of translating of two-word terms in digital video editing field. Translation models are studied; variants of translation of English terminological word combinations into Ukrainian are proposed and explained.

Key words: digital video editing, terminological word combination, model, sublanguage, translation.

Українська мова, як і будь-яка інша, не існує ізольовано. У процесі свого розвитку вона у більшій чи меншій мірі зазнає впливу інших мов світу, як споріднених, так і ні.

Незалежна Україна бере активну участь у процесах глобалізації, до яких залучується все більше сфер людського життя: економіка, культурне життя, медицина, освіта, науково-технічний розвиток тощо. Більшість англомовних країн завдяки своєму науково-технічному розвитку давно і впевнено лідирують на світовій арені. З’являються нові технології, і, як наслідок, неухильно зростає кількість неологічних термінів, що їх обслуговують. Решта країн, переймаючи науково-технічні здобутки, переймає і їхні назви [1, 23]. Усі ці процесі, зрозуміло, не можуть не впливати на розвиток сучасної української мови, зокрема на її термінологію. М. Вакуленко, М. Гінзбург, В. Карачун, П. Куляс, С. Левіна, В. Перхач, П. Селігей, О. Тараненко, Л. Туровська, Г. Фогель, Я. Юзьків свої дослідження присвячували таким проблемам як кодифікація одиниць науково-технічної мови, необхідність повернення до активного вжитку примусово вилучених моделей словотворення та деяких словотворчих елементів, з’ясування специфіки творення української термінології та місце запозичених термінів у ній, формулювання головних принципів національного термінотворення тощо [2-5, 1, 6-9]. Критичному аналізові піддаються вже існуючі науково-технічні словники і виходять у світ нові [10-12].

Зауважимо, що досить часто національна термінологія твориться не на питомій основі, а шляхом перекладу з інших мов, найчастіше з англійської та сусідньої російської. Не завжди цей процес увінчується швидким „віднайденням одного бездоганного у всіх відношеннях еквівалента” [6, 8]. Через розбіжність у правилах лексико-семантичної та синтаксичної сполучуваності перекладач стикається із різного роду складнощами, які є специфічними особливо при перекладі не окремих лексем, а їх сполучень [13, 190]. Подібну думку висловлює й А. Коваленко, стверджуючи, що „найбільші труднощі при перекладі викликають саме терміни-словосполучення” [14, 258]. Метою пропонованого дослідження є аналіз варіантів перекладу українською мовою двокомпонентних термінологічних словосполучень (далі ТСС) підмови цифрового відеомонтажу. Ця галузь є відносно новою для України, і тому термінологія, що її обслуговує, певний час залишалася поза увагою мовознавців.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання кола конкретних завдань:

1) з’ясувати найактивніші моделі творення англійських двокомпонентних ТСС підмови цифрового відеомонтажу;

2) визначити, які терміноелементи найчастіше входять до їх складу;

3) простежити структурні особливості пропонованих українських терміносполучень у залежності від будови перекладуваних англійських ТСС;

4) запропонувати українські відповідники перекладу аналізованих англійських двокомпонентних терміноодиниць та обгрунтувати вибір.

Аналіз корпусу досліджуваних двокомпонентних ТСС дозволяє зробити висновок, що найпродуктивнішими для їх творення є моделі A+N та N+N[2]. Терміни, побудовані за моделлю A+N, відзначаються найбільшою сталістю. Означення у їх складі виступають в якості компонентів ТСС, що уточнюють зміст, виділяючи поняття, виражене ядерним іменником, за додатковою ознакою [15, 84]. Лексичний зміст вихідних термінологічних словосполучень відтворюється у мові перекладу, як правило, лінійно: A+N → A+N [15, 86]. Розглянемо групу двокомпонентних ТСС моделі A+N, вживаних у підмові цифрового відеомонтажу, детальніше.

ТСС **custom settings** (англ.), **персональные настройки** (рос.**)** називає настроювання користувача, які в більшості випадків можна зберігати у вигляді файлів та переносити з одної монтажної станції на іншу. Англійський терміноелемент **custom** означає "виготовлений на замовлення", тобто „індивідуальний", „персональний". Пропонуємо перекладати ТСС як **персональні настроювання**.

Color matte (амер. англ.), **colour matte** (брит. англ.), **цветной фон** (рос.**) –** це статичний кліп, залитий однорідним кольором, який може бути вибраний користувачем. Правильно буде перекласти цей термін як **кольорове тло.**

Final edit (англ.), **окончательный монтаж** (рос.) позначає етап монтажу, під час якого відбувається остаточне настроювання вже змонтованої відеопрограми, тобто настроювання переходів, ефектів, анімації, прозорості, титрів тощо. На цьому етапі програма повністю зібрана за зображенням та звуком, її тривалість більше не змінюється. Український прикметник **остаточний** досить повно передає семантику терміноелементу вихідного ТСС **final** – „який не може бути змінений, переглянутий; доведений до кінця; повний, цілковитий". Тому **остаточний монтаж** буде адекватним варіантом перекладу аналізованої англійської термніоодиниці.

ТСС** free access **(англ.),** произвольный доступ **(рос.) вживається на позначення способу розташування інформації на носієві, при якому можливо в будь-який момент часу звертатися до будь-якого елементу інформації в довільному порядку. Українське ТСС** довільний доступ **(тобто нічим не обмежений) точно відтворює значення перекладуваного англійського терміна.

Large shift (англ.), **большой сдвиг** (рос.) – це параметр, що визначає, на яку кількість кадрів буде зсунуто лінію редагування при натиснутій клавіші SHIFT у режимі припасування стиків. Варіант перекладу терміноелементу **shift** як **усунення** вважаємо неприпустимим, оскільки ключовими семами цієї української мовної одиниці є „зникнення", „припинення існування", „ліквідація", „виключення" тощо. **Зсовування** та **зсунення** позначають „наближення предметів один до одного" і також не будуть відтворювати семантику англійського терміноелементу. До того ж, суфікс **-уванн-** має значення незавершеного процесу (незавершеної дії) [3, 100], тому варіант перекладу **велике зсовування** не відповідатиме поняттю, що його виражає перекладуване ТСС. Пропонуємо англійський термін перекладати як **великий зсув**. По-перше, терміноелемент **зсув** активно вживається в мові систем обробки інформації, позначаючи переміщення деяких або всіх символів на задану кількість символьних місць у заданому напрямку. По-друге, цей віддієслівний іменник без суфікса вживається на позначення наслідку дії [4, 79] і, таким чином, найточніше відтворює значення перекладуваного терміна.

ТСС **linear access** (англ.), **последовательный доступ** (рос.**)** вживається на позначення способу розташування інформації на носієві, при якому отримати доступ до інформації у кінці носія можливо, тільки звернувшись до усієї попередньої інформації, тобто переглядаючи її послідовно. Пропонуємо перекласти аналізоване англійське ТСС українським словосполученням **послідовний доступ**.

Offline file (англ.), **автономный файл** (рос.**)** позначає кліп, який займає визначене місце у програмі, характеризується певними властивостями та тривалістю, але не має фізичної реалізації на жорсткому диску ПК і потребує подальшого співвіднесення з реальним файлом або повторного оцифровування. Вважаємо термін **автономний файл** адекватним варіантом перекладу аналізованого англійського ТСС.

ТСС **offline edit** (англ.), **автономный монтаж** (рос.**) –** це такий спосіб монтажу, коли усі вихідні матеріали, потрібні для створення відеопрограми, знаходяться на відеоплівках, а робота ведеться з низькоякісними копіями. У результаті монтажу виникають цифрові монтажні аркуші, за якими потім можна знову зібрати програму у потрібній якості. Пропонований варіант перекладу ТСС українською мовою – **автономний монтаж**.

Online edit (англ.), **оперативный монтаж** (рос.**) –** спосіб монтажу, при якому всі потрібні для створення відеопрограми вихідні матеріали знаходяться на жорсткому диску ПК. У результаті монтажу виникає

[2] Тут і далі скорочення позначають: N – noun, A – adjective, Part II – Participle II

готова програма, яку можна записати на цифровий носій чи видати в ефір. Терміноодиницю **оперативний монтаж** вважаємо правильним варіантом перекладу англійського ТСС.

Smart gain (англ.), **автоматическое усиление** (рос.**)** позначає режим настроювання підсилення звуку, при якому коефіцієнт підсилення обраховує комп'ютер. Одне зі значень англійської лексеми **smart –** „зі штучним інтелектом". Тому пропонуємо вихідне ТСС перекладати як **автоматичне підсилення**, тобто таке, що пов'язане із роботою механізмів, пристроїв, які діють автоматично, без участі людини.

Ще однією активною моделлю у творенні англійських ТСС підмови цифрового відеомонтажу є модель N_1+N_2. Варіантом перекладу українською мовою таких сполучень може бути двокомпонентний термін, в якому має місце явище граматичної трансформації, коли відповідником N_1 у ТСС мовою оригіналу виступає прикметник у ТСС мовою перекладу. Таким чином, переклад терміноодиниць, аналізованих нижче, відбуватиметься за схемою: $N_1+N_2 \rightarrow A+N_2$.

Rubber band (англ.), **резиновая лента** (рос.**)** вживається на позначення інструмента у вигляді тонкої горизонтальної стрічки, за допомогою якого змінюється прозорість відеокліпу, рівень та панорама аудіокліпу. Правильно буде перекласти розглядуване англійське ТСС як **гумова стрічка**.

Batch capture (англ.), **пакетная оцифровка** (рос.**) –** спосіб оцифровування, при якому початкові та кінцеві адресні коди визначених фрагментів зберігаються в електронному вигляді у спеціальному файлі, і користувач може в будь-який час знову оцифрувати ці фрагменти цілком або вибірково. Пропонований варіант перекладу терміносполучення – **пакетне оцифровування**.

Batch convert (англ.), **пакетное конвертирование** (рос.**)** позначає такий спосіб конвертування, при якому з одного формату в інший конвертуються (перетворюються) кілька файлів (пакет файлів), що мають після закінчення операції однакові параметри. Англійський терміноелемент **convert** перекладається українською як „перебудова, зміна". Проте запозичена транскодована лексема **конвертування** впевнено увійшла у спеціальну мову інформаційних технологій, зокрема у підмову цифрового відеомонтажу. Тому аналізоване англійське ТСС перекладаємо як **пакетне конвертування**.

Двокомпонентні ТСС, побудовані за моделлю N_1+N_2, також можуть перекладатися двокомпонентним терміном, в якому український відповідник N_1 виступає у формі родового відмінку постпозитивним означенням до відповідника N_2. Майже завжди лексичні значення таких термінів-словосполучень при перекладі українською мовою відтворюються нелінійно, що супроводжується пермутацією (перестановкою) вихідних терміноелементів. Розглянемо детальніше групу таких ТСС.

Audio mixing (англ.), **сведение звука** (рос.**)** позначає етап монтажу, під час якого здійснюються операції об'єднання звукових складових відеофайлів, встановлюються відносний рівень та панорама кожної аудіодоріжки та створюються початкові, кінцеві та набіжні згасання. Пропонуємо аналізоване англійське ТСС перекладати українською **зведення звуку**, оскільки одними зі значень українського дієслова **зводити** є „збираючи, зосереджувати що-небудь в одному місці", „об'єднувати що-небудь, утворюючи одне ціле".

Mark comment (англ.), **комментарий маркера** (рос.**)** – це текстове повідомлення, додане до маркера програми, в якому міститься визначена користувачем інформація. Перекладаємо аналізоване англійське ТСС як **коментар маркеру**.

ТСС **transparency mask** (англ.), **маска прозрачности** (рос.**)** називає чорно-сіро-біле статичне зображення, яке визначає прозорість вихідного кліпу. У місцях, де маска біла, кліп можна бачити повністю, де маска сіра – кліп є напівпрозорим, де маска чорна – кліпу не видно зовсім. Пропонований варіант перекладу ТСС українською мовою **– маска прозорості**.

Project trimming (англ.), **зачистка проекта** (рос.) уживається на позначення такого способу збереження повністю закінченого проекту, коли з усіх вихідних кліпів робляться припасовані копії значно меншого розміру, що містять тільки реально використаний у проекті матеріал та невеликі запаси на початку та в кінці кожного кліпу, з автоматичним формуванням нового аркуша пакетного оцифровування, який містить нові, припасовані копії кліпів. Оскільки лексема **припасування** означає завершений процес через наявність у ній суфікса **-уванн-** (суфікса завершеної дії), то такий варіант не буде точним перекладом терміноелементу аналізованого ТСС. Семантику незавершеного процесу передає суфікс **-овуванн-** [3, 100], тому **припасовування проекту** буде точним перекладом англійського терміна.

File format (англ.)**, формат файла** (рос.**) –** це набір параметрів, що визначають, в якому вигляді зберігається інформація у файлі, як вона кодується та записується на цифрові носії. Розрізняють текстові, графічні, звукові, відео формати. У назві файлу його формат визначає розширення – декілька латинських літер після крапки, наприклад: 1.doc; 2.wav; 3.avi. Українське ТСС **формат файлу** адекватно відтворює значення аналізованої англійської терміноодиниці.

Терміносполучення **frame rate** (англ.), **частота кадров** (рос.) уживається на позначення кількості кадрів, що містяться в одній секунді відеозображення. Для системи кольорового телебачення PAL цей параметр дорівнює 25 к\с. Значення аналізованого ТСС найточніше відтворено в українському термінові **частота кадрів**.

Наступні два ТСС **device control** і **control device** мають різний порядок розташування в них терміноелементів і, звичайно, абсолютно різні значення. При перекладі аналізованих англійських ТСС треба обов'язково враховувати той факт, що в них по-різному відбувається членування терміна на означувальний та означуваний компоненти. У кожному з перекладуваних термінів означуваним (головним) буде другий (останній) компонент. Розглянемо кожне з ТСС детальніше.

Device control (англ.), **управление устройством** (рос.**) –** це такий спосіб оцифровування, коли вся навігація пристрою (камери чи магнітофона) здійснюється користувачем безпосередньо з терміналу ПК (у цьому режимі до оцифрованого відеокліпа автоматично додається й адресний код кожного фрагмента). Правильно буде перекласти цей термін як **керування пристроєм**.

ТСС **control device** (англ.), **устройство управления** (рос.**)** позначає у системах цифрового монтажу пристрій (відеокамеру чи відеодеку), за допомогою якого здійснюється оцифровування вихідних матеріалів та запис готової програми на відеоплівку. В аналізованому ТСС означуваним компонентом є терміноелемент **device (**у ТСС, аналізованому вище, цей терміноелемент виконував функцію означувального елемента), тому правильним варіантом перекладу буде **пристрій керування**. Отже, бачимо, що порядок слів у терміносполученні є надзвичайно важливою складовою, що обов'язково має враховуватися у процесі перекладу.

Серед двокомпонентних ТСС підмови цифрового відеомонтажу подибуємо нечисленну групу термінів, утворених за моделлю Part II + N. Погодимося з Ф. Циткіною в тому, що у складі таких терміносполучень Part II можна розглядати нарівні з прикметниками [15, 91]. У результаті своїх досліджень вона підрахувала, що майже у 90 % випадків ця модель при перекладі не зазнає структурних змін, тобто дієприкметник минулого часу доконаного виду мовою оригіналу передається також дієприкметником минулого часу доконаного виду мовою перекладу. При цьому лексичний склад ТСС відтворюється лінійно [15, 92]. Розглянемо групу ТСС із Part II у їх складі детальніше.

Терміносполучення **compressed formats** (англ.), **сжатые форматы** (рос.**)** позначає цифрові формати відео, звуку та графіки, які містять так звану неповну (скомпресовану) інформацію і, як наслідок, мають значно менший розмір файлів, проте й не дуже високу якість. Робота зі скомпресованими форматами потребує менш швидкого обладнання, меншу пропускну спроможність каналів зв'язку, меншу ємність оперативної пам'яті тощо. На жаль, на сучасному етапі ми не можемо зупинитися на одному варіанті перекладу аналізованого англійського ТСС, обираючи серед трьох можливих і вживаних сьогодні у підмові цифрового відеомонтажу: **скомпресовані формати, стиснені формати** та **стиснуті формати**. Безумовно, з огляду на інтернаціоналізацію суспільства, треба зберігати в лексикографії, в літературній фаховій мові інтернаціоналізовані терміни як її вербальне багатство [5, 132]. З іншого боку, українська наукова мова надзвичайно багата на словотвірні та виражальні можливості, тому необхідно не полишати спроби дібрати питомий термін, що точно відображав би найтонші відтінки семантики перекладуваної терміноодинці. Погодимося з Я. Юзьківом у тому, що час, можливо, усіх „розсудить, і через декілька років можна буде відмовитись від більшості синонімів" [9, 8].

Uncompressed formats (англ.), **несжатые форматы** (рос.**) –** це цифрові формати відео, звуку та графіки, які містять так звану повну інформацію і, таким чином, мають значно більший розмір файлів та є дуже якісними. Робота з нескомпресованими форматами потребує більш швидкого обладнання, більшу пропускну спроможність каналів зв'язку, більшу ємність оперативної пам'яті тощо. Відповідно до аналізу попереднього ТСС, пропонуємо три варіанти перекладу англійського терміна українською мовою: **нескомпресовані формати, нестиснені формати** та **нестиснуті формати**.

У підмові цифрового відеомонтажу трапляються поодинокі англійські двокомпоненті ТСС, в яких одним із терміноелементів виступає порядковий числівник. При перекладі українською мовою він перетворюється на прикметник. Так, **first edit** (англ.), **черновой монтаж** (рос.**)** вживається на позначення етапу монтажу, під час якого відбувається попереднє розмічування та складання відеопрограми перед тим, як записувати та зводити звук. Серед значень українського прикметника **чорновий** є „підготовлений начорно, не остаточно; зроблений не остаточно, ще не оброблений; пов'язаний з первинною стадією виробництва". Вважаємо ТСС **чорновий монтаж** правильним варіантом перекладу аналізованої англійської терміноодиниці.

Таким чином, можна зробити певні висновки. Цифровий відеомонтаж залишається на сьогодні серед галузей із нерозробленою та неунормованою термінологією, яка потрапляє в українську мову здебільшого з англійської.

Англійські двоскладні ТСС цієї сфери людської діяльності найчастіше утворюються за моделями A+N або N+N. Терміносполучення, утворені за першою моделлю, при перекладі українською мовою зберігають свою структуру, а їх лексичний зміст відтворюється лінійно, тобто переклад відбувається за схемою A+N → A+N.

Англійські терміноодиниці підмови цифрового відеомонтажу моделі N_1+N_2 можуть перекладатися українською мовою двома шляхами: 1) двокомпонентним терміном, в якому англійський відповідник N_1 перетворюється на прикметник у складі українського ТСС, тобто переклад відбувається за схемою N_1+N_2 → $A+N_2$; 2) двокомпонентним терміном, в якому український відповідник N_1 виступає у формі родового відмінку постпозитивним означенням до відповідника N_2, тобто переклад відбувається за схемою N_1+N_2 → N_2+N_1, в результаті чого спостерігаємо пермутацію (перестановку) вихідних терміноелементів.

У статті було також запропоновано варіанти перекладу нечисленних англійських двокомпонентних ТСС, терміноелементом яких виступають дієприкметники або числівники.

Перспектива подальшого дослідження полягає у з'ясуванні специфіки відтворення англійських термінів-слів (прикметників, дієслів), абревіатур підмови цифрового відеомонтажу засобами української мови, результатом чого стане створення словника-довідника для фахівців галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селігей П. Питоме і чуже в термінології : гармонія чи конфлікт? / Пилип Селігей // Вісник НАН України. – 2007. – № 9. – С. 20–28.
2. Вакуленко М.О. Деякі термінологічні нюанси української мови: як не виплеснути з водою дитину / М.О. Вакуленко // Вісник НАН України. – 2006. – № 11. – С. 54–63.
3. Гінзбург М., Левіна С. Відродити творення термінів на позначання наслідку процесу / Михайло Гінзбург, Софія Левіна // Українська мова. – 2007. – № 4. – С. 96–101.
4. Карачун В. Словник гортай, а свій розум май / Валерій Карачун, Павло Куляс // Вища освіта України. – 2004. – № 2. – С. 75–81.
5. Перхач В. Час збирати каміння... Про засади відродження та розвитку української науково-технічної мови / Володимир Перхач // Дзвін. – 2000. – № 5–6. – С. 130–136.
6. Тараненко О. Лінгвістичні проблеми української термінології / Олександр Тараненко // Наука і суспільство. – 1998. – № 1–2. – С. 7–10.
7. Туровська Л. Інноваційні процеси в українській науковій термінології / Людмила Туровська. – Українська мова. – 2005. - № 2. – С. 56–63.
8. Фогель Г.Б. Структурні аспекти термінологічної лексики / Г.Б. Фогель // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – № 27. – С. 267–271.
9. Юзьків Я. Науково-технічна мова : проблеми старі й нові / Ярослав Юзьків // Урядовий кур'єр. – 1996. – 28 вересня. – С. 8.
10. Войналович О. Російсько-український словник наукової і технічної мови (термінологія процесових понять) / О. Войналович, В. Моргунюк. – К. : Вирій, Стакер, 1997. – 256 с.
11. Російсько-український науково-технічний словник (30 000 слів) / [уклад. В. Перхач, Б. Кінаш]. – Львів : Обласна книжкова друкарня, 1997. – 456 с.
12. Шило Н.І. Російсько-український словник. Термінологічна лексика / Н.І. Шило. – К.: Просвіта, 2004. – 212 с.
13. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English ↔ Russian: Учеб. пособ. – СПб.: Издательство „Союз", 2004. – 320 с. – (Изучаем иностранные языки).
14. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А.Я. Коваленко. – К.: „Фірма „ІНКОС", 2002. – 316 [4] с.
15. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) / Ф.А. Циткина. – Львов: Издательство при Львовском государственном университете издательского объединения „Вища школа", 1988. – 156 [1] с.